

HÄLFTE DES LEBENS

*Mit gelben Birnen hängen
Und voll mit wilden Rosen
Das Land in den See,
Ihr holden Schwäne,
Und trunken von Küssen
Tunkt ihr das Haupt
Ins heilignüchterne Wasser.*

*Weh mir, wo nehm ich, wenn
Es Winter ist, die Blumen, und wo
Den Sonnenschein
Und Schatten der Erde?
Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.*

Mijn eerste kennismaking met het gedicht "Hälfte des Lebens" van Friedrich Hölderlin was een zeldzame gewaarwording. Een zeldzaam taalgebruik, een zeldzame, verrassende combinatie van woorden en zinnen, en toch: een onmiddellijk herkenbare betekenis.

Gadamer zegt in de inleiding van *Wahrheit und Methode*: "Daß an einem Kunstwerk Wahrheit erfahren wird, die uns auf keinem anderen Wege erreichbar ist, macht die philosophische Bedeutung der Kunst aus, die sich gegen jedes Raisonement behauptet". Hij zet hier de toon voor zijn betoog: waarheid in de kunst is een "ervaring", om precies te zijn een "hermeneutische ervaring", en kunst heeft een (filosofische) "betekenis". Gadamer noemt – met een beroep op de fenomenologie – de esthetische ervaring het zien van een eigenlijke waarheid (W&M, 89), d.w.z. geen afspiegeling van een andere, noumenale, werkelijkheid. Gadamer spreekt ook – met verwijzing naar Heidegger – over "[d]ie Seinsart des 'ästhetisch' Vernommenen" die "nicht Vorhandenheit [ist]" (W&M, 97). Hij bevestigt ook dat waarneming altijd betekenis en inzicht ("Erkenntnis") bevat, met andere woorden, dat kunst aanspraak maakt op waarheid (W&M, 97ff). De belevenis van kunst is volgens Gadamer ook niet een tot een ogenblik beperkte gebeurtenis, zoals de "esthetische theorie" suggereert, maar een belevenis die de hermeneutische continuïteit van de menselijke existentie raakt, een ervaring die "Verstehen einschließt" (W&M, 106).

Het volgende citaat brengt Gadamer's gedachten op het punt: "Sofern wir in der Welt dem Kunstwerk und in dem einzelnen Kunstwerk einer Welt begegnen, bleibt dieses nicht ein fremdes Universum, in das wir auf Zeit und Augenblick hineinverzaubert sind. Vielmehr lernen wir uns in ihm verstehen, und das heißt, wir heben die Diskontinuität und Punktualität des Erlebnisses in der Kontinuität unseres Daseins auf. Es gilt daher, dem Schönen und der Kunst gegenüber einen Standpunkt zu gewinnen, der nicht Unmittelbarkeit pretendierte, sondern der geschichtlichen Wirklichkeit des Menschen entspricht" (W&M, 102).

Laten we terugkeren naar Hölderlin's gedicht. Gadamer's betoog beschrijft expliciet de intuïtieve ervaring die zich bij het lezen van dit werk van de dichtkunst voordoet, een ervaring die alleen uit de continuïteit van het *Dasein* begrepen (*verstanden*) kan worden: het uitbundige feest van de jeugd, de nuchterheid van het volwassen worden, en tenslotte het besef van eindigheid, ouderdom en dood. Hölderlin's gedicht roept beelden op: dronkenheid en overvloed, wildheid, liefde, wellustigheid: rijpe vruchten en wilde rozen, *flower power*, trotse zwanen. Sensualiteit maakt plaats voor streven naar volmaaktheid en ontzuivering; het leven is niet alleen feest, *Begeisterung* en hedonisme; het is serieus, het vraagt naar een houvast, naar het plechtige van een zwanenzang, naar het heilige. Maar zal het heilige ons

bewaren voor de winter, zal het heilige het gemis aan weelde compenseren, of is het niet meer dan een illusie, een tijdelijke remedie die het besef van de harde werkelijkheid even verzacht?

"Weh mir", de bloemen, de zonneschijn, zelfs de verzachtende schaduw zijn buiten bereik, een vale herinnering aan "betere tijden". De muren van de toekomst zijn sprakeloos en koud, de wimpels van het feest zijn bevroren.

Das Land hängt in den See, het land van de weelde *hangt* in het meer van het heilig-nuchtere water. Welke waarheid schuilt achter deze metafoor?

Een gedicht van Hölderlin nodigt uit om Heideggers gedachten over kunst, in het bijzonder de dichtkunst, te bestuderen.¹

In "Der Ursprung des Kunstwerkes", betoogt Heidegger dat in het kunstwerk het ontbergen van de waarheid van het zijnde geschiedt: "Die Kunst ist das Sich-ins-Werk-Setzen der Wahrheit" (Hzw, 25).²

Heidegger merkt op: "Zwar gebraucht auch der Dichter das Wort, aber nicht so, wie die gewöhnlich Redenden und Schreibenden die Worte verbrauchen müssen, sondern so, daß das Wort erst wahrhaft ein Wort wird und bleibt" (Hzw, 34). "Gelbe Birnen" en *das Land das in den See hängt*, het zijn inderdaad eigenaardige woorden en metaforen die Hölderlin gebruikt. Maar wellicht heeft hij deze woorden niet "verbruikt", maar "bewaard" om door deze zorgvuldig gekozen woorden een waarheid uit te drukken.

Volgens Heidegger is alle kunst uiteindelijk dichtkunst: "*Alle Kunst* ist als Geschehenlassen der Ankunft der Wahrheit des Seienden als eines solchen *im Wesen Dichtung*" (Hzw, 59). "Das entwerfende Sagen ist Dichtung: die Sage der Welt und der Erde, die Sage vom Spielraum ihres Streites und damit von der Stätte aller Nähe und Ferne der Götter" (Hzw, 61). *Die Sage der Welt und der Erde*, het geschieden van waarheid in hun innige strijd; kan Hölderlin's metafoor van het land van aards genot dat in het heilige water *hangt*, als deze strijd worden geduid? "Der dichtende Entwurf der Wahrheit, der sich ins Werk stellt als Gestalt, [...]" (Hzw, 63), een niet figuratieve gestalte, een gestalte in die waarheid geschiedt en die waarheid laat ervaren.

Wolfgang Lutz, 1 juli 2010

Geraadpleegde literatuur:

Gadamer, H.-G. (1990) *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).

Heidegger, M. (2003) *Holzwege*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Hölderlin, F. (1974) *Gedichte*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.

¹ Zoals bekend, richtte zich Heidegger's aandacht voor de dichtkunst in het bijzonder op het werk van Hölderlin.

² Om recht te doen aan Heidegger's *Aufsatz* is het zeker niet voldoende om enkele passages te citeren. Als ik dit toch doe, dan met het besef dat mijn lecture van het werk niet meer is dan een eerste kennismaking, die bovendien ondergeschikt is aan mijn zoektocht naar een antwoord op de in de opdracht geformuleerde vraag. Heidegger's beschouwingen over "Erde" und "Welt", over het te voorschijn te brengende als de scheur (*Riß*), de wereld en aarde met elkaar in strijd verenigd, over de onverborgenheid, de *Lichtung*, alle deze fundamentele gedachten blijven hier buiten beschouwing.

Fenomenologie & Hermeneutiek – Voortgezette Inleiding
De ervaring van waarheid in de non-figuratieve kunst

Gebruikte afkortingen:

Hzw Heidegger: Holzwege

W&M Gadamer: Wahrheit und Methode